

1. Už dlhodobo sa aj na Slovensku vedú diskusie na tému obsahu vzdelania a výchovy. V poslednej dobe sa v tejto oblasti sa do značnej miery presadzuje utilitarizmus – predstava, že naše poznanie musí byť predovšetkým využiteľné. K čomu potrebuje dnešný človek dejiny?
2. Historik, rovnako ako iní sociálni vedci, nežije v slonovinovej veži dokonale neutrálnej vedy. Jeho práca je konfrontovaná so „spoločenskou objednávkou“, ktorá sa prejavuje v rôznych podobách. Na jednej strane sa písali dejiny spoločnosťou marginalizovaných a „mlčiacich“ skupín, hlásiacich sa ku slovu a hľadajúcich svoju identitu a svoje korene. Na druhej strane sa generovali vysoko konformné dejiny pritakávajúce panujúcim režimom a ich ideológiám. Každopádne, nielen v prípade týchto dvoch „krajností“ historiografia reaguje na podnety, potreby, výzvy prítomnosti. Sú pre ňu dôležité a poskytujú jej samej ako vede zmysel i legitimitu. Čo od nej dnes „spoločnosť“ očakáva? Aká je spoločenská objednávka a kto je dnes hlavným „objednávateľom“?
3. K akým výzvam a impulzom zvonku (z hľadiska tém a metód) by sa slovenská historiografia nemala obracať chrbtom? Môžete špecifikovať aj konkrétne z oblasti Vašej špecializácie...
4. Internet predstavuje v súčasnosti významné médium komunikácie aj v oblasti historiografie. Aký je Váš názor v tomto smere na kvalitu a obsah slovenského internetu?

JURAJ ŠUCH

(Ad. 1 - 4)

História patrí medzi tie humanitné disciplíny, ktorých legitimita vzhľadom na predmet skúmania nie je spochybňovaná, zatiaľ čo spôsob a výsledky výskumu najčastejšie predstavované v historických naráčiach neustále vyvolávali diskusie a spory. Napriek očakávaniam a predpokladom tieto diskusie a spory nevymizli, ale skôr sa postupne čoraz viac zintenzívňovali aj po ukončení procesu formovania histórie ako disciplíny a jej inštitucionalizácie v 19. storočí. Z pohľadu (pravdepodobne) väčšiny historikov tvoriacich v 20. storočí príčiny týchto sporov spočívali v (nejasne vymedziteľných) subjektívnych vplyvoch pôsobiacich na prácu historika, čiže v nedôslednom uplatňovaní zásady nestrannosti (vedeckosti) pri výskume minulosti a jeho prezentácií. S tradičným negatívnym subjektívujúcim vplyvom na výsledok práce historika, ktorý sa viazal na ideológiu, od druhej polovice minulého storočia sa začali spomínať aj „negatívne“ vplyvy, ktoré súviseli najmä s historikovým vedomým, ale aj v nevedomým uplatňovaním dočasne platných teórií a prístupov (napr. štrukturalizmu, kultúrnej antropológie), ohrozujúcich „autonómny“ a „hodnotovo neutrálny“ výskum historika. Namiesto formovania jednej postupne zjednocujúcej a komplexnej celostnej predstavy vývoja dejín sa koncom minulého storočia začala čoraz viac zreteľnejšie objavovať nekonzistentná a vzájomne nespojitelná

pestrofarebná zmes predstáv, ktorých recepcia radikálnym spôsobom nastoľovala otázky o zmysle práce historikov a povahe histórie.

V rámci česko-slovenského kontextu sa zdá byť pochopiteľným, že po desaťročia trvajúcej mocenskej nadvláde jednej ideológie bolo pre historikov potrebné isté časové obdobie na získanie skúsenosti, dokazujúcej že historický výskum v slobodnom a demokratickom priestore nevyúsťuje do jednej (ideovo neutrálnej) nemennej trvanlivej predstavy (pravdy) o vývoji dejín. Zväčšujúce sa množstvo a pluralita pohľadov na minulosť zintenzívňovala naliehavosť riešenia metodologických otázok, ako aj problémov, dotýkajúcich sa povahy a zmyslu histórie, pričom sa opätovne potvrdzovala stará známa téza, že „história je neustále prepisovaná“. Charakter vývoja historiografie na začiatku 21. storočia poukazuje na postupne vzrastajúci záujem historikov o metodologické otázky, dotýkajúce sa ich práce. Na Slovensku sa premietol do častejšieho výskytu odborných statí, zaoberajúcich sa metodologickými problémami. V tejto súvislosti si však možno niekto položí otázku, či týchto niekoľko statí, publikovaných v poslednom desaťročí v *Historickom časopise, Filozofii* a v niektorých zborníkoch v dostatočnej miere ponúka primerané odpovede na problémy, s ktorými sa môžu stretávať slovenskí historici vo svojej praxi. Aktuálnu potrebu systematickejšej reflexie riešení metodologických problémov a praxe historikov dokazujú aj prvé čísla nedávno založeného českého časopisu *Dějiny - teorie – kritika*. Pred historikom s prístupom k anglosaskej, nemeckej a francúzskej odbornej literatúre sa už po niekoľko desaťročí objavuje široké spektrum riešení a reflexií problémov, s ktorými sa historici v súčasnosti stretávajú.

V tomto názorovom spektre možno rozlíšiť dva základné prúdy. Prvý z nich vychádza z pozitivistickej tradície, spojenej s presvedčením, že pred historikom je reálna možnosť pravdivo poznať (a rekonštruovať) dianie v minulosti na základe skúmania prameňov, pričom historici sa postupne dopracovávajú k celostnejšiemu, pravdivejšiemu a nemennému obrazu minulosti. Podstatne menej zástupcov z radov historikov pravdepodobne sympatizuje s druhým názorovým prúdom, ktorý zdôrazňuje význam rôznych a vzájomne pôsobiacich (neeliminovateľných) faktorov, spojených s historickým výskumom a písaním o dejinách, ktorých prítomnosť neustále spochybňuje možnosť dosiahnutia jedného nemenného (tzv. pravdivého) obrazu minulosti. Súčasná heterogenita a pluralita predstáv o minulosti v prácach historikov významne spochybňuje optimistickú víziu o pokroku pri skúmaní a prezentovaní minulosti podľa prvého názorového prúdu tzv. rekonštruktivistov. Druhý názorový prúd, tzv. konštruktivistov (inšpirovaný koncepciami Haydena Whita a Franka Ankersmita), sa snaží vyrovnávať so zložitým problémom dôveryhodného vymedzovania hraníc medzi historickým a fiktívnym. Určenie „bezproblémového (bezkonfliktného)“ stredu medzi týmito dvoma názorovými pozíciami pravdepodobne nebude jednoducho zvládnuteľnou úlohou, ktorá by viedla k opätovnému zaisteniu „bezpečne stabilného“

a svojím spôsobom „privilegovaného“ postavenia historického poznania v súčasnej postmodernej kultúre.

Večne problematické postavenie historika a historického poznania v kultúre, ktoré je najčastejšie sprostredkované formou narácie, súvisí s osobitou povahou histórie. Na rozdiel od prírodných vied alebo iných humanitných disciplín historik svoje poznatky a interpretácie nemôže experimentálne porovnať s realitou, pričom interdisciplinárny prístup pri výskume a legitímna možnosť uplatnenia rôznych pohľadov či interpretácií prameňov neustále nastoľuje otázku o najvhodnejšom prístupe, teórii a interpretácii historických udalostí. V posledných desaťročiach minulého storočia výraznejšiu pozornosť teoretikov pútal najmä problém, spojený s naratívnym podaním výsledkov historického výskumu, ktorý vytvára pre historika značný priestor na rôzne usporiadanie (zvýznamňovanie) faktov a tým aj ich odlišné „podfarbovanie“ v jeho konštrukcii dobového kontextu. V súčasnosti sa historici ocitajú v nezávideniahodnej situácii, keďže spoločnosť a najmä jej politickí reprezentanti očakávajú od nich odhaľovanie „pravdy“ o minulosti, ktorá by mala byť „pravdivou mapou“ napomáhajúcou im pri orientácii (a jej využívaní) v dejinnom svete. Detailnejšie úvahy o povahe histórie však spochybňujú možnosť úplného „objavovania historickej pravdy“ a hovoria skôr o historikovej reprezentácii alebo konštrukcii obrazu minulosti.

Stále sa objavujú výzvy na hľadanie skutočnej historickej pravdy a často sú spojené s obviňovaním historikov z neschopnosti poskytnúť definitívny obraz istých historických udalostí. Tieto apely však svojich autorov skôr usvedčujú z vedomého (alebo nevedomého) naivného chápania povahy a významu histórie, ktoré predkladajú značnému počtu (zvlášť v našom východoeurópskom priestore) nekritickým a naivným recipientom. História nepochybne predstavuje aj na začiatku 21. storočia v mnohých východoeurópskych krajinách významný prvok pri konštituovaní národnej identity, s ktorým sa spája prirodzený a lákavý potenciál na legitimizáciu politických ambícií. Vzhľadom na súčasné dobové a spoločenské kontexty ako aj tradície bude pod tlakom demokratických globalizačných procesov akékoľvek posúvanie sa k (modernejšiemu) chápaniu povahy histórie a jej významu patriť k dlhodobým projektom, ktorý bude mať značné množstvo prirodzených odporcov.

Od polovice 90. rokov sa s globalizačnými procesmi v minulom storočí dostáva do popredia internetová sieť, ktorá podstatne uľahčila komunikáciu a výmenu informácií, dotýkajúcich sa takmer všetkých oblastí ľudského života. Hoci sa internet stáva samozrejmom súčasťou aj života slovenského historika, neznamená to, že sa automaticky a radikálne spôsobom zmenila jeho informovanosť o najnovších trendoch a prácach v jeho odbore. Okrem jazykových bariér zostáva množstvo dokumentov a informácií na tradičných informačných nosičoch, ku ktorým majú a budú mať prístup len „privilegovaní“. Na druhej strane niet pochyb o tom, že s rozvojom internetu sa historikovi v porovnaní s minulosťou otvorili dvere k základným,

ale stále len parciálnym informačným zdrojom, odkazujúcim na to, čo sa deje v jeho odbore vo svete. V prípade hlbšieho záujmu o detailnejšie informácie sa slovenský historik bude musieť vydať po rovnako zložitej ceste ako jeho predchodcovia v minulosti, aby „udržal krok so svetom“.

V porovnaní s tlačnými časopismi a knihami ukrývajú elektronické časopisy a diskusné fóra neporovnateľne väčší potenciál pre výmenu názorov (argumentov) alebo pohľadov, a preto sa už v blízkej budúcnosti stanú čoraz významnejším inšpiračným zdrojom pre prácu historikov. V prípade takej malej odbornej komunity, akú predstavuje slovenská historická obec, ktorá je odkázaná na skromné finančné zdroje, sa význam existencie dostupného média, podnecujúceho vzájomnú výmenu informácií a názorov, niekoľkonásobne vzrastá. Nie je možné vylúčiť aj „optimistickú“ víziu, podľa ktorej takáto výmena informácií bude významne participovať na kvalitatívnom posune slovenskej historiografie. O tom, či sa táto vízia naplní, sa rozhodne snáď už v blízkej budúcnosti.

Mgr. Juraj Šuch, PhD. je odborným asistentom na Katedre filozofických vied Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Zaoberá sa filozofiou dejín, predovšetkým naratívnu filozofiou dejín H. Whitea a F. Ankersmita.